

ANNA CHOMA-SUWAŁA

UNIwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej

TOPOS POLSKICH MIAST W POEZJI MAKSYMA
RYLSKIEGO JAKO ŹRÓDŁO DOZNAŃ
ZMYŚLOWYCH I EMOCJONALNYCH

Topos miasta w poezji i szerzej – literaturze ukraińskiej, pojawił się dość późno, bo na przełomie XIX i XX wieku jako reakcja na czynnik społeczny, którym stała się industrializacja społeczeństwa ukraińskiego. W tradycji ukraińskiej rolę kulturotwórczą od dawna przypisywano wsi, w związku z tym w XX wieku uparczywie dążono do negatywnej interpretacji miasta jako pochłaniającego wszystko, skorumpowanego molocha.

Tego typu obrazy pojawiały się między innymi w prozie Iwana Franki, Panasa Myrnego i Iwana Neczuj-Lewickiego. W ich twórczości pełne zgiełku, hałasu, a często chaosu miasto przytłaczało gąszczem ulic i ciągłym, niedającym wytchnienia ruchem. Mimo licznych atrybutów, jakimi były piękne budowle i malownicze uliczki, dominowało w nim zło i bezprawie. Jego przeciwagę stanowiły idylliczne opisy wsi, żyjącej zgodnie z naturalnym rytmem przyrody będącej przejawem *locus amoenus* – miejsca przyjemnego.

Topos miasta pojawia się także w dorobku „kijowskich neoklasyków”, między innymi: Jurija Klęna, Mykoły Zerowa, Pawła Fyłypowycza, Mykoły Draj-Chmary i Maksyma Ryłskiego. Przestrzeń miejska staje się w ich poezji ośrodkiem kultury, oświaty i nauki. Jawi się ona jako świat duchowy i interpretowana jest w kontekście tradycji filozoficznej, gdzie duchowość jest jednością epistemologicznych, etycznych i estetycznych momentów w życiu i pracy (prawda, dobro i piękno)¹. Wspólnym kodem neoklasyków była cykliczność natury, której dowód stanowi tradycyjna symbolika pór roku i dnia. Była ona zakorzeniona w pierwotnej mitycznej wyobraźni Słowian i postrzegana jako następstwo ruchu planet. Miasto będące fenomenem kultury materialnej ukazywali oni przez pryzmat tego co pierwotne, powszechne i tradycyjne.

Na początku XX wieku stanowiło ono nie tylko przestrzeń artystyczną, ale także podmiot i treść utworu, umożliwiając artyście wiele sposobów interpretacji. Topos

¹ I. Веретейченко, *Урбаністичні мотиви в творах українських письменників у контексті європейської філософської традиції*, „Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка” 2010, nr 20 (207), cz. I, s. 111.

miasta staje się swoistym kodem estetycznym, który nie tylko odtwarza istniejący model świata, ale także odzwierciedla autentyczne emocje autora.

Wiersze o tematyce miejskiej stanowiły znaczną część wczesnej poezji Rylskiego. W latach pięćdziesiątych XX wieku w jego twórczości obok najbardziej rozpowszechnionego toposu Kijowa pojawia się szereg innych europejskich miast m.in. Warszawa, Praga, Paryż, Moskwa, Odessa, Czernihów. Są one głównie reminiscencją licznych podróży autora i zawierają specyficzne dla powojennej poezji Rylskiego hasła panslawizmu i jedności bratnich narodów, będące dowodem socrealistycznych tendencji w literaturze tego okresu.

W powojennym leningradzkich, białoruskich, zakarpaccich, jugosłowiańskich francuskich i polskich cyklach poezji Rylskiego cechą istotną jest bohater liryczny, „w którym i Związek Radziecki i ziemie słowiańskie i lud pracujący wszystkich kontynentów wywołuje uczucie braterstwa”².

W Polsce powstał zbiór wierszy *У молодій Польщі* (*W młodej Polsce*, 1950) i większość utworów ze zbioru *Голосіївська осінь* (*Jesień w Hołosijewie*, 1959). Polskiej kulturze i jej twórcom poświęcone są pojedyncze wiersze z tomów *Троянди і виноград* (*Róże i winogron*, 1957), *Далекі небосхили* (*Dalekie horyzonty*, 1959) i *Зимові записи* (*Zimowe notatki*, 1964). Są one często opatrzone datą oraz miejscem powstania i stanowią reminiscencje kilku podróży ukraińskiego poety do kraju przodków.

W poetyckiej spuściźnie Rylskiego istnieje wiele utworów zawierających wspomnienia, aluzje i dygresje związane z Polską. Jak podkreśla Werwes: „poeta nie raz wspomina Polskę, z zachwytem pisze o polskiej poezji, muzyce, sztuce i zabytkach, o robotnikach Łodzi i chłopach Mazowsza, o swych bliskich przyjaciółach z Krakowa, Wrocławia, Gdańska, a zwłaszcza z Warszawy”³.

Polskie miasta pojawiają się przede wszystkim w cyklu wierszy *W młodej Polsce*. Jest to poetycki zapis refleksji, emocji i przeżyć związanych z pierwszą wizytą Rylskiego w Polsce w 1945 roku. Ten swoisty dziennik zawiera siedem utworów: *У Варшаві* (*W Warszawie*), *Перед пам'ятником Міцкевичу* (*Przed pomnikiem Mickiewicza*), *Пам'ятник Копернику в Кракові* (*Pomnik Kopernika w Krakowie*), *«Любов Ярова» в краківському театрі* (*„Lubow Jarowaja” w krakowskim teatrze*), *У Вроцлаві* (*We Wrocławiu*), *Дівчина в Закопаному* (*Dziewczyna z Zakopanego*) i *Музей Леніна в Пороніні* (*Muzeum Lenina w Poroninie*).

W liryce tej zauważalny jest specyficzny dla neoklasyków tradycyjny sposób budowania modelu miasta łączący w sobie trzy składowe: przyrodę, człowieka i kulturę.

Inna Wychor w pracy *Поетичний топос міста та його тематичні різновиди* (*Poetycki topos miasta i jego różnorodność tematyczna*) przedstawia pięć sposobów

² H. Werwes, *Maksym Rylski*, tł. T. Hołyńska, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1971, nr 6, s. 149.

³ Tamże, s. 155.

identyfikacji toposu miejskiego: urbanistyczny, industrialny, architektoniczny, krajobrazowy i historiozoficzny⁴.

Otwierający cykl *W młodej Polsce* wiersz *W Warszawie* bazuje na obrazach, które określają pewną sferę społeczno-historycznego, kulturalnego i metafizycznego bytu miasta. Autor nie skupia się na konkretach związanych z realiami przestrzeni miejskiej, lecz na przedstawieniu i interpretacji jej poszczególnych etapów rozwoju⁵. W wierszu obok haseł jedności narodów znajdujemy metaforyczny wizerunek miasta ukazany przez pryzmat kwitnącej i budzącej się do życia przyrody. Na uwagę zasługuje szacunek, z jakim autor zwraca się do polskiej stolicy. Podkreśleniu jej wartości służy wykorzystana w wierszu personifikacja. Widok zrujnowanej przez faszystów Warszawy i jej powojenna odbudowa wywołują w podmiocie lirycznym skrajnie różne emocje, od przygnębienia po zachwyty. Oto fragment utworu w polskim tłumaczeniu:

Tyś ziemi kwiat, co kędzierzawo
Rozrosnął się w ogrodzie świata.
Widziałem wczoraj twe zwaliska,
Dzisiaj poznaję, nie poznając.
Tak śpiew słowiczych wiosen tryska,
Zimowy mróz zwalczając w gaju.
(...)
Szumi dziś ziemia twa zielona⁶.

Rylski zaakcentował ważne dla stolicy momenty, które odcisnęły trwałe piętno także na jego wspomnieniach. W tomie prac zawierającym materiały autobiograficzne znajdujemy następujące słowa poety:

Нині відбудовану Варшаву бачив я вперше цілком зруйнованою фашистськими розбійниками – і так тяжко було дивитись на ті руїни! І так відродно думати, що у відбудові прекрасної столиці нової, демократичної Польщі велику допомогу подав Радянський уряд, велику й безпосередню участь взяли радянські робітники!⁷

Równocześnie z toposem miasta w jego poezji pojawiają się znaczące dla światowej i europejskiej kultury postaci. W tym przypadku są mini Szopen i Kościuszko:

⁴ Zob. I. Вихор, *Поетичний топос міста та його тематичні різновиди*, „Studia Methodologica” 2011, nr 31, s. 140–144.

⁵ Tamże, s. 143.

⁶ K.A. Jaworski, *Przekłady poezji ukraińskiej, białoruskiej i narodów kaukaskich*, [w:] tegoż, *Pisma*, t. 3, Lublin 1972, s. 95.

⁷ М. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. 19: *Автобіографічні матеріали. Записні книжки. Листви (1907–1956)*, Kijów 1988, s. 29. *Obecnie odbudowaną Warszawę ujrzałem po raz pierwszy całkowicie zniszczoną przez faszystowskich bandytów – i tak trudno było patrzeć na te ruiny. I tak radośnie jest myśleć, że w odbudowie pięknej stolicy nowej, demokratycznej Polski bardzo pomagał rząd radziecki i bezpośrednio udział brali radzieccy robotnicy!* – tłum. własne.

Naprawdę Rzecz już Pospolita,
 Jakby Szopena brzmiał polonez,
 Jakby Kościuszki zew ja witał⁸.

Uroczystości związane z odsłonięciem odbudowanego po wojnie pomnika Adama Mickiewicza były inspiracją do napisania drugiego z cyklu wierszy zatytułowanego *Przed pomnikiem Mickiewicza*, w którym na pierwszym planie znajdują się monumentalne rzeźby oraz budowle historyczne i religijne o szczególnym znaczeniu, postrzegane jako zabytki. Oprócz toposu miasta odnajdujemy w nim także topos nieśmiertelnej sławy poety, czego dowodzą poniższe słowa:

Nie wzniosłeś ty się ponad nami
 Jak pomnik niedosięgły oczom;
 Ty razem z nami, nasz Adamie,
 W dni nieśmiertelne nasze kroczysz.
 (...)
 I gdy na naszym człowiek globie
 W wspólnej jednoczy się rodzinie,
 Rozbrzmiewa dziś w odrodzeń dobie
 Tym dumniej twoje, wieszczu, imię⁹.

Wychor zauważa, że składnik emotywny, wiążący się z toposem miasta, jest często określany przez funkcję, jaką pełni dany zabytek w życiu określonej społeczności. Służy on przede wszystkim aktywizacji pamięci historycznej, gromadzeniu moralnych i duchowych wartości. Obrazowi miasta wtóruje motyw postaci, która jest nośnikiem pamięci kulturowej, wielowiekowych tradycji i gwarantem dziedzictwa przekazywanego nowym pokoleniom¹⁰. Dla Ryłskiego taką postacią w tym i w wielu innych utworach jest Adam Mickiewicz – niewyczerpane źródło inspiracji i niedościgniony wzór. Wystarczy zacytować epigraf do jednego z tomów Ryłskiego zatytułowanego *Човен (Czółno)*: „pamięci największego epickiego poety naszych czasów – Adama Mickiewicza”.

W poświęconym Mikołajowi Kopernikowi wierszu *Pomnik Kopernika w Krakowie* na pierwszym planie pojawia się wytwór sztuki architektonicznej, ale emocje mu towarzyszące są nierozdzielnie związane z postacią polskiego astronoma. Stanowi ona punkt centralny całego utworu wzbudzający poczucie dumy i zadowolenia:

W podwórzu starym uniwersytetu
 Niewielki pomnik ów się dzisiaj wznosi:
 Monument to gwiazdździarza i poety,
 Co w mroku wieków prawdy ogień głosił.¹¹

⁸ K.A. Jaworski, *Przekłady poezji...*, s. 95.

⁹ Tamże, s. 96.

¹⁰ I. Вихор, *Поетичний топос міста та його тематичні різновиди...*, s. 143.

¹¹ K.A. Jaworski, *Przekłady poezji...*, s. 97.

A krakowianie nim się słusznie szczycą,
 Bo jakżeż nie wpaść w zrozumiałą dumę,
 Gdy zazdrosnemu niebu tajemnicę
 Potrafi skraść on ziemskim swym rozumem?¹²

W Krakowie, podobnie jak w polskiej stolicy, poeta bywał wielokrotnie, czego dowodzą następujące słowa:

У давньому польському місті Кракові, що перед Варшавою був столицею Польщі, бував я з товаришами кілька разів у похмурому королівському замку Вавелі. Там серед гробниць давніх королів та єпископів міститься окрема ніша з останками найбільших польських поетів – Адама Міцкевича та Юліуша Словацького¹³.

Również obraz Warszawy w wierszu pochodzącym z tomu *Далекі небосхили* (*Dalekie horyzonty*) zatytułowanym *Серце Шопена* (*Serce Szopena*, 1957) jest pełny ekspresji wyrażanej poprzez radość, zachwyt i tęsknotę. Kojarzy się on przede wszystkim z człowiekiem i stworzoną przez niego kulturą, dlatego nie dziwi fakt, że autor często ukazuje rzeczywistość łącząc dźwięk i obraz. Ta synteza sztuk ma na celu pogłębienie i wzmocnienie emocji.

Napisany podczas paryskich podróży wiersz jest dowodem tego typu poetyzacji. Tym razem autor skupił swoją uwagę na znaczącej dla Polaków budowlu sakralnej, na Bazylice Św. Krzyża w Warszawie, ale bezpośrednim impulsem do napisania liryku była postać wielkiego polskiego kompozytora. Zaliczany do cyklu wierszy *Книга про Францію* (*Książka o Francji*) utwór wskazuje na silny związek autora z Polską, czego dowodem są stanowiące wstęp do wiersza wspomnienia Rylskiego:

Ми вилетіли за маршрутом Москва – Варшава – Брюссель – Париж, з пересадками у Варшаві і Брюсселі. У Варшаві були години зо три, що й дало нам змогу поїздити по місту, де я, як «варшавський старожил», показував супутникам і чудесні парки в Лазенках та при Бельведері, і відбудоване «точно так, як було» «Старе Място», і мальовничу Віслу, і подарунок радянського народу народові польському – Палац культури... Бачили ми і церкву (костьол), де в стіні замуроване серце Шопена. Це й викликало у мене, вже «на паризьким бруку», кажучи висловом Міцкевича, такий вірш:¹⁴

¹² Тамże.

¹³ М. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, т. 19..., s. 29. *W dawnym polskim mieście Krakowie, które przed Warszawą było stolicą Polski, bywałem w przyjaciółmi kilka razy w ponurym zamku królewskim na Wawelu. Tam pośród grobów dawnych królów i biskupów znajduje się oddzielna nisza ze szczątkami największych polskich poetów – Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego – tłum. własne.*

¹⁴ М. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, т. 4: *Поезії 1949–1964*, Кіјів 1984, s. 181–182. *Leciliśmy trasą Moskwa – Warszawa – Bruksela – Paryż z przesiadkami w Warszawie i Brukseli. W Warszawie byliśmy około trzech godzin, co pozwoliło nam pojeździć po mieście, gdzie jako „warszawski weteran” pokazałem obecnym i wspaniałe parki w Łazienkach i przy Belweder i odbudowane „dokładnie tak, jak było”, „Stare Miasto” i malowniczą Wisłę, i dar narodu radzieckiego dla narodu polskiego – Pałac kultury... Widzieliśmy i cerkiew (kościół), gdzie*

Stoi w Warszawie kościół. W jego ścianie
 Skryta jest Polski i ludzkości świętość –
 Serce Szopena. Ono nieustannie
 Biję, do dzisiaj żywym głosem tętniąc.
 (...)

 To głos narodu. Przetrwał niespętany,
 Dźwięczny nim każdy mazurek, polonez...
 Codziennie z cegły, z katedralnej ściany
 Serce Szopena głośno gada do nas...¹⁵

Źródłem emocji w poezji Rylskiego jest często muzyka, która od początku miała znaczący wpływ na jego rozwój. Muzykę klasyczną poznał już w wieku szkolnym, kiedy zamieszkał w domu ukraińskiego kompozytora Mykoły Łysenki:

На гімназичні часи припадає моє захоплення театром і музикою, що залишилося на все життя. Я часто, іноді разом із сім'єю Лисенків, бував на симфонічних та камерних концертах. У так званому Купецькому зібранні (...) чув я таких піаністів-композиторів, як Скрябін і Рахманінов. Скрябін, як виконавець, надто великого враження на мене не справив, хоч деякі, особливо ранні, речі його, з виразним повівом Шопена, схвилювали мене сильно¹⁶.

Jak słusznie zauważył Florian Nieuważny, w oryginalnej twórczości Rylskiego wiersze poświęcone Szopenowi, obok wierszy o Mickiewiczu, należą do jego „polskiej obsesji”¹⁷. Wszystkie one posiadają duży ładunek emocjonalny, są napisane pod wpływem silnych doznań i są wyrazem horacjańskiego motywu nieśmiertelności w poezji autora.

Zupełnie inną Warszawę odnajdujemy w wierszu *День скінчився...* (*Dzień się chyli...*). Utwór pochodzi z tomu *Голосіївська осінь* (*Jesień w Hołosijewie*), który niemal w całości powstał podczas kolejnej wizyty Rylskiego w Polsce. Realia są w nim kształtowane poprzez opisy przyrody. Głównym obiektem tego toposu stają się naturalne elementy pejzażu współtworzące przestrzeń miejską. Zasadnicze detale organizacji artystycznej są połączeniem różnych pojęć: pór dnia i roku, obiektów

w ścianie zamurowane jest serce Szopena. To spowodowało u mnie już „na paryskich bruku”, mówiąc słowami Mickiewicza, taki wiersz – tłum. własne.

¹⁵ M. Rylski, *Serce Szopena*, przeł. J. Waczków, [w:] M. Rylski, *Poezje*, red. W. Słobodnik, Warszawa 1965, s. 183.

¹⁶ Zob. М. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. 19..., s. 40. *Na okres gimnazjalny przypada moje zainteresowanie teatrem i muzyką, które pozostało na całe życie. Często, czasami z rodziną Łysenków bywałem na koncertach symfonicznych i kameralnych. W tzw. Zgromadzeniu Kupców (...) usłyszałem takich pianistów-kompozytorów jak Skriabin i Rachmaninow. Skriabin, jako wykonawca nie zrobił na mnie zbyt dużego wrażenia, choć niektórymi, zwłaszcza wczesnymi jego utworami z wyraźnym wpływem Szopena, byłem bardzo podekscytowany* – tłum. własne.

¹⁷ F. Nieuważny, *Poezja, kultura i historia. Maksym Rylski*, [w:] F. Nieuważny, *O poezji ukraińskiej. Od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko*, Białystok 1993, s. 164.

kosmicznych, klęsk żywiołowych, świata roślinnego i zwierzęcego. Emotywna strona toposu wydaje się natomiast emocjonalno-psychologiczną ilustracją uczuć, myśli i spostrzeżeń wyrażonych przez podmiot liryczny lub autora utworu¹⁸. Doskonałą tego ilustracją stanowią dwie początkowe strofy wiersza, w których obok upływającego czasu, pojawia się element industrialny:

Nim na dobre wstał – już dzień się chyli,
Dzień już gaśnie cicho jak latarka,
Prosto i zwyczajnie w jednej chwili
Z kalendarza znowu spada kartka.

Samochody szumią za oknami,
Każdy mknie ku własnej pewnej mecie
Jak te wieczne fale, co nad nami
Gwiazdne światy łączą we wszechświecie¹⁹.

Topos miasta łączy się często w poezji Rylskiego z bardzo osobistymi, a nawet intymnymi utworami. Jednym z nich jest pochodzący z tomu *Jesień w Hołosijewie*, wiersz pod tytułem *Ми сиділи в Гданську (Siedzieliśmy w Gdańsku)*. Napisany w Warszawie w 1959 roku liryk jest nietypowym toposem miasta. Poeta w bardzo emocjonalny sposób przedstawia swoje impresje z podróży do Gdańska. Skupiając się na pejzażu, na towarzyszącym mu obrazom i dźwiękom nie ukazuje realiów miejskiej przestrzeni, lecz jedynie uczucia z nią związane, zachwyca się urokami polskiego morza. Człowiek w przestrzeni miejskiego krajobrazu ujawnia się poprzez swoje estetyczne reakcje, harmonię lub dysharmonię z przyrodą, co jednocześnie w symboliczny sposób odzwierciedla zasady ludzkiej egzystencji²⁰. Poniższe słowa są tego przykładem:

Siedzieliśmy w Gdańsku w restauracji
Przy oknie niczym świat olbrzymim,
Dyskutowaliśmy swoje racje
Ciągnąc winko łykami małymi.

A okno wychodziło na morze,
A nad morzem – o wielkie dziwo! –
Stado rybitw w zamglonym przestworzu
Kręgiem żywym w locie się wiło.

Pochwyciłem za rękę w odruchu
Rozmówcę – nie spojrział ni razu!...
... Koncerty niepotrzebne są głuchym,
A ślepcom galerie obrazów²¹.

¹⁸ I. Вихор, *Поетичний топос міста та його тематичні різновиди...*, s. 143.

¹⁹ M. Ryłski, *Dzień się chyli...*, przeł. J. Waczków, [w:] M. Ryłski, *Poezje...*, s. 198.

²⁰ I. Вихор, *Поетичний топос міста та його тематичні різновиди...*, s. 143.

²¹ M. Ryłski, *Siedzieliśmy w Gdańsku...*, przeł. I. Szenfeld [w:] M. Ryłski, *Poezje...*, s. 196.

Niezwykłymi, malowniczymi opisami, działającymi na wyobraźnię wzrokową, posłużył się Ryłski także w innym wierszu z tomu *Jesień w Hołosijewie – Ліс, новитий срібноперим димом* (*Las spowity w dymu srebrną przędzę*), który razem z *Gdy pójdiesz białą ścieżką, dziewczyno* (*Як ідеш ти...*) tworzą swego rodzaju cykl. Napisany w Krakowie w grudniu 1959 roku utwór stanowi swoiste płótno, na które poeta nanosi kolejne barwy i kształty. Pojawia się pytanie, czy wiersze te można zakwalifikować jako topos miejski, bo nic poza datą i miejscem ich powstania o tym nie świadczy. Jednak w dziennikach Ryłskiego odnajdujemy krótki opis podróży do Krakowa, który wydaje się tego dowodzić: „Маємо їхати до Кракова. Їдемо до Кракова. Рівна плесковата місцевість. Поля, березові й соснові ліси”²². Urzekający obraz jesieni rysuje się w pierwszej zwrotce utworu:

Las spowity w dymu srebrną przędzę,
Błękit, rdza i złoto w krąg się jarzy,
Jakby jesień niewidzialnym pędzlem
Malowała w niebie rząd witraży.

Później doczekawszy się jesieni
W sadzie, gdzie przymrozek liście zwarza,
Dzikie wino rzewnie się czerwieni
Jak bohomas kiepskiego malarza²³.

Pejzażowi towarzyszą emocje pozytywne – zachwyt otaczającą przyrodą, radość, którą niosą wspomnienia i negatywne będące pochodną osobistych przeżyć takich jak samotność i tęsknota za ukochaną osobą, co ilustrują następujące słowa:

Kiedyś je przywiozłem żonie mojej,
Pędy były małe, dziś jesienią
W samotności cieszę się i poję
Tych naiwnych listeczków czerwieni²⁴.

Poeta potrafił docenić nie tylko wybitnych ludzi nauki i sztuki, ale także wartość prostej osoby z ludu, czego dowodzi wiersz *Dziewczyna z Zakopanego* z cyklu *W młodej Polsce*. Autor z równym zachwytem opisuje w nim malownicze Tatry i góralski folklor. Oto fragment w polskiej wersji językowej:

Tyś mi się niedługo śniła
W tym góralskim bujnym tańcu,
W złotym stroju swym ludowym
Na śnieżystym, rozłożystym,
Białym szczycie Gubałówki.

²² M. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. 19..., s. 67. *Maty jechać do Krakowa. Jedziemy do Krakowa. Równa płaska mijskowość. Pola, brzozowe i sosnowe lasy* – tłum. własne.

²³ M. Ryłski, *Las spowity w dymu srebrną przędzę...*, przeł. W. Słobodnik, [w:] M. Ryłski, *Poezje...*, s. 200.

²⁴ Tamże.

W krąg się Tatry niebieszczyły,
 Połyskały w dole światła
 Jak na nitkę nanizane
 Lśniące lzy radości ludzkiej:
 Miesiąc płynął niemy, krągły,
 A za oknem w srebrne wzory
 Skrzypce śmiały się i lkały²⁵.

Kolejny raz mamy do czynienia z bardzo osobistymi odczuciami autora. W wierszu dominuje postać dziewczyny, która mimo swej anonimowości wydaje się uosabiać przeciętnego mieszkańca Zakopanego. Postrzegana jest ona jako osoba harmonijnie współistniejąca zarówno z miastem, jak i jego społecznością:

Wyście wszyscy – pieśni i taniec,
 Wyście wszyscy – śmiech i duma,
 Wyście wszyscy – gra i życie,
 Ale tylko tyś świeciła
 Jak jutrzienka przeźroczyta,
 Ale tylko tyś zbierała
 Do wążiutkiej, szczupłej dłoni
 Nasze drżące czułe serca²⁶.

Dowodów tego typu doznań zmysłowych i emocjonalnych związanych z polskimi miastami możemy znaleźć w spuściźnie Maksyma Rylskiego wiele. Cykl *W młodej Polsce* zawiera kilka utworów będących kontynuacją impresji z podróży, ale należy się zgodzić z Ołeną Miszczenko, że zawarty w nich topos miasta jest często abstrakcyjny i plakatowy:

Так само абстрактно-плакатними виглядали образи Варшави та Кракова, Закопаного й Москви, Одеси і Чернігова. І лише у пізніших збірках, зокрема «Голосіївській осені», з'являються інтонації, притаманні раннім творам поета, коли він спроможний був передати дух того чи іншого міста, зазирнути у його душу, відчути темперамент²⁷.

Wizyta w Krakowie i uczestnictwo w spektaklu stały się przyczynkiem do wiersza „*Lubow Jarowaja*” w *krakowskim teatrze*, w którym poeta skupił się głównie na wrażeniach. Przywołując obok postaci rosyjskiego dramaturga Konstantego Treniewa Tarasa Szewczenkę i Stanisława Wyspiańskiego, zwraca jednocześnie uwagę na obecność na sali przedstawicieli klasy robotniczej, dzięki czemu realizuje

²⁵ K.A. Jaworski, *Przekłady poezji...*, s. 98.

²⁶ Tamże.

²⁷ O. Міщенко, *Образ Києва у творчості Максима Рильського*, „Літературознавчі студії” 2012, nr 34, s. 159. *Tak samo abstrakcyjno-plakatowo wyglądają образы Варшавы и Кракова, Закопаного и Москвы, Одессы и Чернихова. Только в позднейших сборках, прежде всего в „Осені в Голосіївє” появляются тона характерные для ранних utworów поety, kiedy był on в stanie przekazać ducha tego czy innego miasta, зазрєć в jego duszę, odczuć temperament* – tłum. własne.

hasła jedności i braterstwa narodów. Uzupełnienie tej wizji miasta odnajdujemy we wspomnieniach autora:

Бачив я в Краківському театрі виконувану, звісно, польською мовою п'єсу радянського російського драматурга К. Треньова «Любов Ярова». Краків за нової Польщі став значним промисловим центром, і більшість глядачів у театрі складалася з робітників. Вони з захопленням сприймали цю п'єсу про Велику Жовтневу соціалістичну революцію, про дні громадянської війни²⁸.

Wystawa poświęcona Aleksandrowi Puszkiniowi i Adamowi Mickiewiczowi stała się motywacją do napisania liryku *We Wrocławiu*. Miejska przestrzeń ustępuje w nimi miejsca hasłom panslawizmu. Autor porównuje wielkich poetów do dwóch serc narodów i łączy ich dokonania z dorobkiem Tarasa Szewczenki.

Nie tylko polskie miasta stanowiły inspirację dla twórczości Ryłskiego. Ostatnim wierszem cyklu jest przesiąknięty socrealizmem utwór zatytułowany *Muzeum Lenina w Poroninie*. W tej wsi podhalańskiej w latach 1913–1914 mieszkał organizator i przywódca rewolucji październikowej. Poeta zarówno w wierszu jak i w notatkach z podróży podkreśla przede wszystkim piękno przyrody: „Николи не забуду я, як не забудуть і мої товариші, села Пороніна в Польщі, біля підніжжя мальовничих гір – Татр”²⁹. Podobnie jak w innych utworach, zwraca uwagę na znaczenie osób. Tym razem przywołuje legendarne postaci Ustyma Karmeljuka, Ołeksy Dowbusza i Janosika, którzy przyczynili się, jego zdaniem, do rewolucyjnych zmian zarówno w Polsce jak i Ukrainie.

Cykl refleksji Maksyma Ryłskiego poświęconych polskim miastom można rozszerzyć także o wiersze: *Польському народові (Narodowi polskiemu)*, 1953), *До Польщі (Do Polski)* z tomu *Сад над морем (Sad nad morzem)*, 1955), *Польщі (Polsce)* z tomu *Далекі небосхили (Dalekie horyzonty)*, 1959) oraz *Легенда віків (Legenda wieków)*, 1961) *Зимові записи (Zimowe notatki)*, 1964). W ostatnim, będącym przykładem poezji autobiograficznej, odnajdujemy polsko-ukraińskie paralele historyczne. Zostały w nim ukazane wybrane etapy historii sąsiadujących narodów, a także związki miasta z życiem i działalnością znaczących osób takich jak Mickiewicz, Szopen i Kopernik.

Pobieżna analiza ukazuje, jak różnorodny topos polskich miast kryje się w twórczości Maksyma Ryłskiego. Duże miasta, takie jak Warszawa czy Kraków, stają się rozpoznawalne dzięki specyficznym budowlom, które określają ich charakter. Nierozzerwalnie łączą się z wybitnymi twórcami sztuki i literatury, znakomitymi

²⁸ М. Рильський, *Зібрання творів у дванадцяти томах*, t. 19..., s. 30. *Widziałem wystawioną w krakowskim teatrze, oczywiście po polsku, sztukę rosyjskiego dramaturga K. Treniowa „Lubow Jarowaja” Kraków w nowej Polsce stał się znaczącym centrum przemysłowym i większość widzów w teatrze stanowili robotnicy. Z wielkim entuzjazmem oglądali sztukę o Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, o dniach wojny domowej* – tłum. własne.

²⁹ Там же. *Nigdy nie zapomnę i nie zapomną moi znajomi wsi Poronin w Polsce, u podnóża malowniczych gór – Tatr* – tłum. własne.

uczonymi, którzy zapisali się w polskiej, europejskiej i światowej historii. Są kojarzone ze sztuką i kulturą, przez co osiągają wymiar symboliczny. Stają się synonimem rozwoju i postępu cywilizacji. Mniejsze, mimo swoich atrybutów, pięknych budowli i malowniczych uliczek pozostają poniekąd anonimowe. Ich wizerunek opiera się na walorach krajobrazu stwarzających poczucie sielskości, bliskie obrazowi wsi charakterystycznemu dla poezji ukraińskiej początku XX wieku. Bohaterami tego typu utworów stają się przedstawiciele prostego ludu, osoby znane z podań i legend, które stanowią przykład godny szacunku i naśladowania. Poeta fascynuje się urodą polskich miast, ich charakterystycznymi elementami urbanistycznymi i architektonicznymi oraz pięknem krajobrazu. Wyływają one na uczucia estetyczne, których podmiot liryczny doświadcza zachwycając się między innymi przyrodą, rzeźbą, poezją, tańcem, śpiewem czy grą aktorską. Powodują reakcje emocjonalne takie jak ekscytacja, radość i duma niekiedy tęsknota i smutek. Ogólnie rzecz biorąc, podmiot liryczny w poezji Rylskiego charakteryzuje się pozytywnym i entuzjastycznym podejściem do otaczającej go przestrzeni miejskiej.

SUMMARY

In Maksym Rylsky's poetic heritage, there is a number of works containing memories, allusions and digressions related to Poland. Many of them are dated and the place where they were written is given; thus, they constitute a memory of the Ukrainian poet's journey to the land of his ancestors. It was in Poland that he wrote the cycle *In Young Poland* (1950), as well as most poems from the collection *Autumn in Holsiyeiv* (1959). The collections *Roses and Grapes* (1957), *Distant Horizon* (1959) and *Winter Notes* (1964) include individual poems devoted to the Polish culture and its creators. The topos of Polish cities is found mainly in the cycle of poems entitled *In Young Poland*. It is a poetic record of reflections, emotions and experiences related to Maksym Rylsky's first visit to Poland in 1945. This peculiar journal is composed of seven works: *In Warsaw*, *In front of Mickiewicz's Statue*, *Copernicus' Statue in Cracow*, *Ljubov Jarovaja" in a Theatre in Cracow*, *In Wrocław*, *A Girl from Zakopane* and *Lenin's Museum in Poronin*. They are full of admiration for Polish poetry, art and historical monuments, as well as of the memories of friendships the poet made in Warsaw, Gdańsk and Cracow. In Maksym Rylsky's works, large cities such as Warsaw, Prague or Kiev are recognizable thanks to their characteristic buildings. They are synonymous with development and progress of civilisation, science and technology. Smaller towns, in spite of their attributes, beautiful buildings and picturesque streets, remain somewhat anonymous. Their image is based on the values of the landscape which create a sensation of a rustic atmosphere.

KEY WORDS: topos of city, poetry, senses, emotions, Maksym Rylsky

ANNA CHOMA-SUWAŁA – absolwentka filologii ukraińskiej na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, adiunkt w Zakładzie Filologii Ukraińskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej UMCS; specjalność naukowa: literaturoznawstwo ukraińskie; dziedziny badań: literatura ukraińska w kontekście europejskim, literatury słowiańskie, powieść historyczna, stereotyp, poezja ukraińska w polskich przekładach.
